

Progresjonsplan for de kommunale barnehagene i Larvik Kommune

Progresjonsplanen er laget med utgangspunkt i Rammeplan for barnehager, og hva denne sier om barnehagens innhold. Progresjon innebærer at alle barn i barnehagen skal få utfordringer tilpasset sine erfaringer, interesser, kunnskaper og ferdigheter slik at de opplever fremgang og mestring. Personalet skal bidra til at barna får nye impulser og opplevelser i lek og læringsprosesser.

Kommunikasjon, språk og tekst

Rammeplanen sier: Gjennom arbeid med fagområdet skal barnehagen bidra til at barna får utforske og utvikle sin språkforståelse, språkkompetanse og et mangfold av kommunikasjonsformer. I barnehagen skal barna møte ulike språk, språkformer og dialekter gjennom rim, regler, sanger, litteratur og tekster fra samtid og fortid. Barnehagen skal bidra til at barn leker med språk, symboler og tekst og stimulere til språklig nysgjerrighet, bevissthet og utvikling.

Hovedmål for fagområdet:

- uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter
- bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter
- videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd
- leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord

1-2år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Viser interesse for vanlige hverdagsord Bruker peking kommunikativt	Hjelpe barnet med å sette ord på opplevelser, følelser og erfaringer	Hvordan bruker personalet språket aktivt i samspill med barn?
Erfare at språket er et redskap for å kunne uttrykke behov, ønsker og følelser	Skape et språkmiljø der barna får mulighet til å oppleve glede ved å bruke språk og kommunisere med andre.	På hvilken måte er personalet språkstøtte i samspill med andre barn?
Barna skal bades i språk! Utvide begrepsforståelsen, ordforrådet og språkforståelsen. Få positive opplevelser med billedbøker og bøker med enkel tekst	Synge, bruke regler, klappeleker og hverdagspråk Fortelle eventyr og fortellinger ved hjelp av konkrete Ha bøker tilgjengelig på avdelingene	I hvilken grad er språkmiljøet preget av personalets evne til å benevne gjenstander og handlinger? På hvilken måte legger personalet til rette for leseglede for barna? På hvilken måte varierer personalet utvalget av bøker på avdelingen? I hvor stor grad bruker personalet språk forsterkede virkemidler (bilder, pictogrammer, konkrete m.m) i hverdagen?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)

Bruker språket aktivt for å uttrykke ønsker, følelser og behov	Skape et variert og trygt språkmiljø	Hvordan legger personalet til rette for at språket kan brukes til å ytre ønsker og behov i lek og samspill
Delta daglig i samspill og samtaler med barn og personalet	Personalet skal være en aktiv samtalepartner i alle hverdagssituasjoner	På hvilken måte opptrer voksne som aktive samtalepartnere med alle barn
Utvikle begrepsforståelse gjennom å gjøre erfaringer, samtale og undre seg sammen	Leke med språket, lyder og stavelser. Synge, bruke regler, rime og klappe.	På hvilken måte bruker vi sang, rim og regler som en aktiv del av hverdagen?
Ha et variert utvalg billedbøker med tekst tilgjengelig	Lese for barna daglig Erfare bøker med ulikt tematisk innhold	På hvilken måte bruker personalet bøker spontant og i planlagt høytlesing? På hvilken måte varierer personalet utvalget av bøker på avdelingen?
4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluerings (måloppnåelse)
Bruker språket aktivt for å uttrykke ønsker, følelser og behov	Skape et variert og trygt språkmiljø	Hvordan legger personalet til rette for at språket kan brukes til å ytre ønsker og behov i lek og samspill
Undrer seg, stille spørsmål og reflekterer i samtale med andre barn og personalet	Personalet undrer seg og filosoferer sammen med barna	På hvilken måte opptrer voksne som aktive samtalepartnere med alle barn
Bli bevisst på ord, bokstavlyder og stavelser	Samtale om bokstavlyder, linjer/leseretning og tekst.	Hvordan legger personalet til rette for arbeid med bokstavlyder, leseretning og språkleker?
Opplive daglig glede ved høytlesning og fortelling	Bruke ulike virkemidler for å skape samtale, leselyst, spenning og glede rundt fortellinger.	På hvilken måte bruker personalet bøker/tekst i ulike leseaktiviteter?
Kunne argumentere for og i mot, samt hevde egne synspunkter i lek og andre hverdagssituasjoner	Møte barns argumentasjon og anerkjenne barns følelser. Hjelpe barnet til å se andres perspektiv	Hvordan sikrer personalet at barn blir sett og hørt?
Vise begynnende interesse for lesing og skriving, feks kjenne igjen eget navn og egen bokstav.	Inspirere til barns lek med og utforskning av skriftspråket	Hvordan møter personalet barn som viser interesse for skriving og lesing?

	Bruke navnbilder aktivt i hverdagen	
5-6 år		
Hva skal barna erfare?	Hvordan? (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Barna blir lest for i lengre tekstbøker	Legge til rette for høytlesing av bøker med flere kapitler	Hvilke bøker har vi lest sammen? Hvilken respons ga barna?
Barna får dikte sine egne historier.	Legge til rette for undring og fantasi Skrive ned barnehistorier/ synliggjøre barnas historier.	Hvilke historier har vi dokumentert?
Barna får erfaringer med tall, bokstaver og grunnleggende begreper.	Gjennom synliggjøring og i arbeid med barnegruppa Eks: spill, materiell, bokstaver fremme på avdeling	Har barna erfaring med tall, bokstaver og grunnleggende begreper?
Være kjent med ordbildet av eget navn og øver på å skrive navnet sitt.	Synliggjøring av barnas ordbilde Øve på å skrive eget navn.	Kjenner barnet ordbildet av eget navn? Kan det skrive eget navn?
Barna blir oppfordret til å ta ordet i en gruppe	Gi rom og plass til alle. Oppmuntre alle til å ta ordet.	Hvordan oppleves tryggheten i gruppa?
Barnas språkhumor videreutvikles.	Tulle og tøyse med ord, Rim, regler, vitser og gåter	Gi eksempler på barnas humor
Barna oppfordres til i større grad å løse konflikter uten hjelp av voksne	Gi rom og veiledning for å løse konflikter uten hjelp av voksen.	Hvordan oppleves barnas selvstendighet til å løse konflikter?
Barna reflekterer rundt hvordan vi snakker til/med hverandre	Gi rom og veiledning til å snakke pent om og med hverandre	Hvordan oppleves læringsmiljøet i gruppa?
Vi oppmuntret til å hevde egne meninger og lytter til andres	Gi rom for alles mening og oppfordre andre til å lytte og følge med.	Hvordan oppleves barnas evne til å lytte til andre?

Kropp, bevegelse, mat og helse

Rammeplanen sier: *Barnehagen skal legge til rette for at alle barn kan oppleve bevegelsesglede, matglede og matkultur, mentalt og sosialt velvære og fysisk og psykisk helse. Barna skal inkluderes i aktiviteter der de kan få være i bevegelse, lek og sosial samhandling og oppleve motivasjon og mestring ut fra egne forutsetninger. Barnehagen skal bidra til at barna blir kjent med kroppen sin og utvikler bevissthet om egne og andres grenser.*

Hovedmål for fagområdet:

- opplever trivsel, glede og mestring ved allsidige bevegelseserfaringer, inne og ute, året rundt

- blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen og utvikler gode vaner for hygiene og et variert kosthold
- videreutvikler motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, koordinasjon og fysiske egenskaper
- opplever å vurdere og mestre risikofyllt lek gjennom kroppslige utfordringer
- blir trygge på egen kropp, får en positiv oppfatning av seg selv og blir kjent med egne følelser
- setter grenser for egen kropp og respekterer andres grenser

1-2 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Mat med ulik smak og konsistens	Tilby varierte matvarer og pålegg	Hva tilbyr barnehagen av mat?
Matglede og felleskap	Personalet skal delta aktivt i måltidet Legge til rette for at barna kan hjelpe til	På hvilken måte deltar personalet aktivt i måltidet og bidrar til matglede? På hvilken måte kan barna delta i tilberedning av mat?
Kroppen kan brukes til ulike bevegelser og kjenne på egne grenser	Utnytte hverdagssituasjoner slik at barna opplever ulik bevegelse, klare selv og oppmuntres til å sette grenser	Hvordan legger avdelingen til rette for kroppslig aktivitet? Hvordan veileder vi barna i egen grensesetting?
Barna skal oppleve ulike følelser og sette ord på egne følelser	Personalet må anerkjenne og følge barnas følelser, og hjelpe dem å sette ord på dem	Hvordan anerkjenner personalet barns følelser og hvordan hjelper vi barna til å sette ord på dem?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Deltar i tilberedelse av mat og opplever ulike smaksopplevelser Opplever matglede	Tilby varierte matvarer og pålegg Personalet skal delta aktivt i måltidet	Hva tilbyr barnehagen av mat?
Samtaler og erfaring med hvor maten kommer fra, og hvordan den fungerer i kroppen	Hvordan brukes matlaging som en pedagogisk aktivitet?	Hvordan brukes matlaging som en pedagogisk aktivitet?
Ulike bevegelsesmønstre og ulikt underlag	Legge til rette for variert lek og turer utenfor barnehagens område	Hvordan gjennomfører og tilrettelegger vi for variert lek og turer?
Livsmestring og strategier for å mestre motgang	Være gode rollemodeller og veileder barna.	Hvordan lærer vi barna å mestre motgang og hvilke strategier tas i bruk?

4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Deltar i tilberedelse av mat og opplever ulike smaksopplevelser Opplever matglede	Tilby varierte matvarer og pålegg Personalet skal delta aktivt i måltidet	På hvilken måte deltar personalet aktivt i måltidet og bidrar til matglede? På hvilken måte kan barna delta i tilberedning av mat?
Samtaler og erfaring med hvor maten kommer fra, og hvordan den fungerer i kroppen	Hvordan brukes matlaging som en pedagogisk aktivitet?	Hvordan brukes matlaging som en pedagogisk aktivitet?
Mat på tur	Bruke matlaging som pedagogisk aktivitet både ute og inne	På hvilken måte brukes matlaging som pedagogisk aktivitet både ute og inne?
Samtaler og opplevelser rundt hvordan matservering kan gjøres på en bærekraftig måte	Organisere matlaging på en slik måte at det blir minst mulig matsvinn	Hvordan bidrar personalet til minst mulig matsvinn? Hvordan gir vi barna kunnskap om det?
Mestring og risiko gjennom kroppslige utfordringer	Gi barna tillit til å vurdere risiko og være deltagende i kroppslige aktiviteter	Hvilke kroppslige utfordringer får barna og hvordan deltar de voksne?
Kunnskap om egen kropp, følelser og egne og andres grenser	Snakke om tema i hverdagssituasjoner, samling og mindre grupper	Hvordan gir vi barn kunnskap om kropp, følelser og grenser?
Hvordan støtte hverandre og gi hverandre omsorg	Utfordre barna på å ordne opp selv, voksne tilstede som støtte. Hjelpe barnet til å vise omsorg og se andres perspektiv.	Gir vi barna mulighet til å ta ansvar og vise omsorg?
5-6 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Vi øver på å være selvstendige ved dobesøk, måltid og påkledning.	Gi tid og rom til å øve, personalet påminner og oppmuntrer.	Har barna blitt selvstendige i hverdagsaktiviteter?
Barna øver på å holde orden på sine egne saker	Gi tid og rom til å øve, personalet påminner og oppmuntrer.	Har barna blitt selvstendige i hverdagsaktiviteter?
Barna får mulighet til å tilegne seg grunnleggende ferdigheter i ulike fysiske aktiviteter som feks ski, klatre, ake, ballspill,	Legge til rette for organisert fysisk aktivitet	Hvilke organiserte fysiske aktiviteter har barna erfart?

regellek.		
Gi barna forståelse av forholdet mellom kosthold og helse	Gjennom dialog, samtaler og undring	Viser barna forståelse for forholdet mellom kosthold og helse?
Barna får kunnskap om og et forhold til personlig hygiene	Gjennom dialog, samtaler og erfaring	Har barna en naturlig god hygiene?
Barna får kunnskap om kroppen og respekt for andres kropp	Gjennom daglige samtaler og dialog, samt "Jeg er meg"	Viser barna respekt for egen og andres kropp?

Kunst, kultur og kreativitet

Rammeplanen sier: *Fagområdet omhandler uttrykksformer som billedkunst og kunsthåndverk, musikk, dans, drama, språk, litteratur, film, arkitektur og design. Barnehagen skal la barna møte ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk som gjenspeiler et mangfoldig samfunn og ulike tidsepoker. I arbeid med fagområdet skal personalet stimulere barnas nysgjerrighet, utvide deres forståelse og bidra til undring, undersøkelser, utprøvinger og eksperimentering. Barnehagen må legge til rette for og videreutvikle barnas kreative prosesser og uttrykk.*

Hovedmål for fagområdet:

- Barna har erfaring med kunst og kultur i ulike former
- Barna har møtt ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk
- Barna har opplevd å skape kunstneriske og kulturelle uttrykk sammen med andre
- Barna har blitt stimulert til utforskning, fordypning og progresjon

1-2 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Å få opplevelser og erfare skaperglede gjennom bruk av kroppen, varierte aktiviteter og lek inne og ute	Stimulere barnas nysgjerrighet, støtte og motivere barna i varierte kreative aktiviteter og lek	Hvordan kan personalet stimulere barnas nysgjerrighet? Hvilke kreative og varierte aktiviteter har vi tilbudt?
Å møte et mangfold av sanger, rim og regler, bevegelser og instrumenter	Introdusere sanger, bevegelser og instrumenter. Legge tilrette for eventyrstunder og bruk av bildebøker og historier.	Hvilke sanger, bevegelser og instrumenter har barna blitt introdusert for? Hvordan har personalet brukt bildebøker m.m?
Å oppleve variasjon av ulike typer materiell, eksperimentering og undring.	Tilby variasjon gjennom ulike typer materiell, som f.eks. verdiløs materiell, maling, sand, vann, snø, tekstiler m.m]	Hvordan har personalet gitt barna mulighet til å bli kjent med et mangfold av tradisjoner og kunst og kulturuttrykk?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)

Å ha tilgang til formingsmateriell og mulighet til å være kreative når de selv ønsker det.	Introdusere barna for, og gi tilgang til varierte materialer, verktøy og teknikker.	Hva og hvilke ulike materialer har barna fått erfaring med? Ha personalet hatt fokus på bruk av saks, blyantgrep m.m
Å gis mulighet for å undre seg og eksperimentere med form og farger	Gjennom lek og undring sammen med barna utforsker vi former og farger	Hvordan har personalet lekt og utforsket sammen med barna?
Voksne som er lydhøre og tar vare på barns skaperglede og egen kultur (sanger, vitser, rim) Bruk av sanger,drama, bevegelse og instrumenter.	Introdusere barna for tradisjonelle sang - og regelleker. Ta vare på barns skaperglede og det kulturelle mangfoldet i barnegruppa.	På hvilken måte har personalet vært tradisjon og kulturbærere?
4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Å få bearbeide inntrykk og uttrykke sin kreativitet sammen med andre.	Ta vare på barns initiativ her og nå og legge tilrette for kreative uttrykk.	Hvordan har personalet tatt vare på barns initiativ?
Å ta i bruk og beherske ulike teknikker, materialer, verktøy og teknologi.	Introdusere ulike teknikker, materialer, verktøy og teknologi. ha en nysgjerrig og undrende holdning sammen med barna.	Hvilke teknikker, materialer og verktøy har barna blitt introdusert for? Hvordan viser personalet sin nysgjerrighet og undring sammen med barn?
Å vise fram sin egen skaperglede gjennom sang, bevegelse, bruk av instrumenter og dramatisering.	Tilby materiell, støtte og motivere barn til å vise fram sin skaperglede.	Hva har personalet gjort i forhold til å tilby ulike materiell og motivere til skaperglede?
Å dele og vise glede og stolthet over egen kulturelle tilhørighet.	Ha oppdatert kunnskap om barnas ulike kulturer.	På hvilken måte er barnegruppas ulike kulturelle tilhørighet synliggjort på avdelingen, i barnehagen og ut til foreldre.
Å bruke og beherske digitale verktøy.	Ha en bevisst holdning til bruk av digitale verktøy som et supplement til pedagogiske aktiviteter.	Hvordan har personalet lagt tilrette for digitale verktøy og hvordan kommer det til syne på avdelingen?
5-6år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Barna uttrykker tanker og opplevelser ved hjelp av ulike teknikker og materialer	Tilby ulike formingsaktiviteter og ulike materialer	Hvilke materiell har barna fått erfare?
Barna dramatiserer eventyr	Sørge for at barna kjenner	Hvilke eventyr og fortellinger

og fortellinger	ulike eventyr og fortellinger. Tilgang på materiell til rollelek	har vi dramatisert?
Barna skaper egne historier	Legge til rette for at barna uttrykker seg i lek og samling	Hvilke barnehistorier har kommet frem?
Barna får mer bakgrunnsstoff i forhold til de kulturuttrykkene de blir presentert for (museumsbesøk, informasjon om forfattere)	Legge til rette for museumsbesøk	Hvilke kulturelle institusjoner har vi besøkt?

Natur, miljø og teknologi

Rammeplanen sier: *Opplevelser og erfaringer i naturen kan fremme forståelse for naturens egenart og barnas vilje til å verne om naturressursene, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. Barnehagen skal bidra til at barna blir glade i naturen og får erfaringer med naturen som fremmer evnen til å orientere seg og oppholde seg i naturen til ulike årstider.*

Hovedmål for fagområdet:

- opplever og utforsker naturen og naturens mangfold
- får gode opplevelser med friluftsliv året rundt
- opplever, utforsker og eksperimenterer med naturfenomener og fysiske lover
- får kjennskap til naturen og bærekraftig utvikling, lærer av naturen og utvikler respekt og begynnende forståelse for hvordan de kan ta vare på naturen
- får kunnskap om dyr og dyreliv

1-2 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Å bruke sansene sine i naturen; se, føle, smake, lytte, lukte Erfare kontraster som varme/kulde, lys/mørke, stillhet/lyd	Bruke alle sansene og sette ord på sanseopplevelser og kontraster sammen med barna	På hvilken måte viser barna og personalet respekt og glede av å være ute i naturen og nærmiljøet.
Værfenomener som; sol, regn, vind, snø, sludd	Være positiv til å være ute i all slags vær og alle årstider	På hvilken måte viser barna og personalet entusiasme og nysgjerrighet over ulike værfenomener?
Enkle eksperimenter med elementer som sand, vann, snø, is og jord.	Undre seg sammen med barna	Hvordan undrer barna seg over det de erfarer? På hvilken måte får barna

		veiledning og støtte?
Naturmaterialer, kongler, kvister, steiner, blader m.m	Sette av tid til å undre seg sammen med barna over ulike naturmateriale.	Hvordan blir ulike naturmateriale brukt i kreative prosesser?
Å bevege seg i ulendt og ulik terreng	Stimulere og legge tilrette for gode uteopplevelser	Hva er gode uteopplevelser og utedager for alle barn?
Bli med personalet å kildesortere	Plukke opp søppel og gi gode holdninger ved å kildesortere	Hvordan er barna med på å kildesortere og plukke søppel?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluerings (måloppnåelse)
Glede over egne opplevelser og oppdagelser ute i ulikt miljø, vær og årstid	Planlegge og tilrettelegge opplevelser og erfaringer med variasjon i miljø, vær, årstider og naturelementer.	Hvordan ser vi at barna viser glede over egne opplevelser og oppdagelser?
Aktivt og bevisst bruk av sansene for å få informasjon og kunnskap	Bevisstgjøring av barna på bruk av sansene og bruke oppdagelser til videre læring	Hvordan følges barnas oppdagelser og interesser opp til videre læring?
Utforskning og eksperimentering av oppdagelser og hypoteser	Ha kompetanse og sammen med barna observere, undre seg, reflektere og prøve ut	Hvordan ser vi på barna at de er engasjerte og motiverte?
Bruk av ulike hjelpemidler (lpad, forstørrelsesglass, oppslagsverk m.m) og redskaper som f.eks. kniv på en hensiktsmessig og forsvarlig måte	Ha kompetanse på og sammen med barna bruke hjelpemidler og redskaper som er hensiktsmessig	Hvilken kompetanse er nødvendig å ha i forhold til naturvitenskap, hjelpemidler og redskaper?
Viktigheten av å ta vare på naturen rundt oss	Utøve synlig praksis med respekt for naturen og bærekraftig utvikling	På hvilken måte synliggjør vi respekt for naturen og bærekraftig utvikling?
Hva og hvordan vi kildesorterer	Kildesortere sammen med barna	Hvordan kan vi se en begynnende forståelse for kildesortering og konsekvenser av handlinger i naturen hos barna?
4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluerings (måloppnåelse)
At påkledning må justeres etter vær og føreforhold	La barna få erfare konsekvensene av egne klesvalg innenfor forsvarlige rammer.	Klarer barna og ta selvstendige klesvalg basert på kjennskap til vær og egen kropp?
Å gå på do i naturen	Kunne veilede barna til å gå på do ute	Kan barna gå på do på egen hånd?

Naturlig kretsløp, død-forråtnelse - ny vekst	Ha kunnskap og fokus på naturlige kretsløp-prosesser gjennom f.eks. kompostering, dyrking, naturens kretsløp gjennom årstider	Hvordan har vi synliggjort det naturlige kretsløpet? Hva har vi dyrket?
Menneskeskapte kretsløp, gjenvinning og gjenbruk.	La barna bruke gjenbruksmateriell, delta i søppelrydding og resirkulering.	Vet barna konsekvensene av ulike typer forsøpling og miljøskader?
At språket brukes til å reflektere rundt prosesser, eksperimenter og naturvitenskapelige fenomener	Gi rom til de gode samtalene, og være i dialog med barna.	Gir vi rom til samtalen, undring og refleksjon?
5-6år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Barna får nærmere kjennskap til sammenhenger i naturen.	Arbeid med Grønt Flagg Så noe som gror og som kan spises Kildesortering og søppelplukking/resirkulering	Hvordan jobber barnehagen med Grønt Flagg? Hvilket fokus har vi på kildesortering?
Barna får kjennskap til realfag gjennom eksperimenter og opphold i PI - parken.	Vi leker og erfarer med realfag og eksperimenter Ukesopphold i PI - parken med fokus på realfag.	Hvordan jobber barnehagen med realfag?
Barna får kjennskap til menneskets livssyklus gjennom "Jeg er meg"	Ukentlige samlinger i forbindelse med "Jeg er meg".	Hvordan jobber barnehagen med "Jeg er meg"?
Barna er med i barnehagens miljøråd	Barnesamtaler og samling	Hvordan jobber barnehagen med Grønt Flagg?

Antall rom og form

Rammeplanen sier: *"Fagområdet handler om å oppdage, utforske og skape strukturer og hjelper barna til å forstå sammenhenger i naturen, samfunnet og universet. Barnehagen skal synliggjøre sammenhenger og legge til rette for at barna kan utforske og oppdage matematikk i dagligliv, i teknologi, natur, kunst og kultur og ved selv å være kreative og skapende. Arbeid med fagområdet skal stimulere barnas undring, nysgjerrighet og motivasjon for problemløsning."*

Hovedmål for fagområdet:

- Barna har grunnleggende forståelse for matematiske begreper
- Barna undrer seg over matematiske sammenhenger i hverdagen
- Barna erfarer størrelser og bruker kropp og sanser for å utvikle romforståelse
- Barna undersøker og gjenkjenner former, farger og størrelser, og sorterer dem på forskjellige måter

1-2år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Antall Tallrekka opp til tre Tallord Forskjell på en og mange Rom Utforske objekter og leker Sammenligne, finne likheter og forskjeller Rydde leker der det hører hjemme Kjenne plassen sin i garderoben Form Oppleve ulike konstruksjonsmateriell Kjenne de største kroppsdelene, som arm, bein, hode og mage.	Antall Bruke matematisk språk i hverdagen. Tall og mengde opp til fem henger fremme og er visuelt. Bruke sanger, rim og regler som inneholder matematiske begreper. Rom Ha tilgjengelig materiell for utforskende, kroppslig lek, som pappesker, puter, tepper osv. Ha gode visuelle systemer for oppbevaring av leker. Garderobeplasser er godt merket med navnbilde og bilde. Form Ulikt konstruksjonsmateriell er tilgjengelig for lek Avdelingen har ulike puttekasser, spill og konstruksjonsleker tilgjengelig (plastelina, duplo, klosser osv)	Hvordan kommer antall rom og form til uttrykk i barnas lek? I hvilke situasjoner bruker personalet matematisk språk? På hvilken måte har personalet lagt til rette for matematisk lek på avdelingen?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Antall Tallrekka opp til 10 Mengde opp til 3 Vise alder med fingrene Peketelling	Antall Bruke matematisk språk i handlinger barn gjør Bruke preposisjoner, størrelsesord og retningsord i dagligtale. (stor/liten, opp/ned, bak/foran)	Hvordan kommer antall, rom og form til uttrykk hos barna i lek? Hvordan er personalet deltagende i matematisk lek? Hvordan er personalet

Sammenhengen mellom tall og mengde Rom Følge instruksjoner knyttet til preposisjoner Å orientere seg rom og miljø, både inne og ute Form Erfaring med å bygge konstruksjoner både ut i fra egen fantasi og instruksjon/tegning. Feks gjennom perling, puslespill eller lego. Erfaring med størrelser og ord for størrelsesforhold	Ha undrende samtaler med barna Rom Ha materiell og rom tilgjengelig for utforskende og kroppslig lek både inne og ute Ha et godt tilrettelagt system for sortering av leker (visuelt) Bruke digitale verktøy i felleskap Form Legge til rette for konstruksjonslek både med og uten instruksjon Legge til rette for lek med former som feks sandkakeformer, plastelina eller magnatiles.	bevisst på bruk av matematisk språk? Hvordan har personalet lagt til rette for matematisk utvikling i form av presentasjon av utstyr, planer og lek? Hvordan kommer fagområdet til uttrykk i planer?
4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Antall Telle fram- og baklengs, leke med tallrekker Peketelle til fem Kjenne igjen tallbilde 0-10 Sammenheng mellom tall og mengde Klappe stavelser i ord Rom Orienter seg på enkle kart, feks over uteområdet eller turer i nærmiljøet Tidsbegrep: i går, i morgen, ukedager Kjenne begreper for avstand, vekt og volum Plassering av seg selv i rommet- stå på rekke, i	Antall Gi barna erfaring med å løse matematiske problemer Bruke terning, konkrete og tallbilder Synliggjøre tall og mengder på avdelingen Rom Bruke digitale verktøy som feks kart. Samtale om og utforske tid, tall, mengder, avstand, vekt, volum og plassering. Form La barna gjekjenne og gjenskape ulike mønstre feks gjennom bruk av mandalas utendørs eller perling og maling innendørs.	Hvordan kommer antall, rom og form til uttrykk hos barna i lek? Hvordan er personalet deltagende i matematisk ek? Hvordan er personalet bevisst på bruk av matematisk språk? Hvordan har personalet lagt til rette for matematisk utvikling i form av presentasjon av utstyr, planer og lek? Hvordan kommer fagområdet til uttrykk i planer?

ring Tegne egen kropp med alle kroppsdeler Sortere i kategorier som farge, størrelse eller egenskap. Form Lage egne mønster og konstruksjoner Bygge en konstruksjon etter instruksjon Begrepsforståelse for matematiske begreper som gjennom/mellom, lik/ulik, stor/liten osv.	Gi barna erfaring med å gjenkjenne de geometriske formene	
5-6år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Barna utvider repertoaret med grunnleggende begreper, former, tall og størrelsesforhold	Vi leker og spiller spill som forutsetter forståelse av begrepene	På hvilken måte sikrer vi at barna har kjennskap til grunnleggende begreper og realfag?
Barna får erfaringer med avstand, vekt og volum	Vi leker og erfarer med realfag og eksperimenter	På hvilken måte sikrer vi at barna får kjennskap til matematiske begreper?
Barna får kjennskap til dager, måneder og årstider	Daglig samling	På hvilken måte sikrer vi at barna har oversikt over en årssyklus?

Etikk, religion og filosofi

Rammeplanen sier: *Barnehagen skal la barna få kjennskap til fortellinger, tradisjoner, verdier og høytider i ulike religioner og livssyn og erfaringer med at kulturelle uttrykk har egenverdi. Barnehagen skal skape interesse for samfunnets mangfold og forståelse for andre menneskers livsverden og levesett. Gjennom å samtale om og undre seg over eksistensielle, etiske og filosofiske spørsmål skal barn få anledning til selv å formulere spørsmål, lytte til andre, reflektere og finne svar. Slik skal barnehagen bidra til å legge grunnlag for kritisk tenkning og dømmekraft.*

Hovedmål for fagområdet:

- Barna har kjennskap til tradisjoner og høytider i ulike religioner og livssyn
- Barna har kjennskap til mangfold i samfunnet og forståelse for andre menneskers levesett
- Barna har undret seg og fått mulighet til å spørre, lytte, tenke og finne svar
- barna har kjennskap til grunnleggende verdier og utvikle respekt for seg selv og hverandre

1-2 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Omsorg og trygghet	Gi omsorg og trygghet gjennom blikkontakt, fysisk nærhet og anerkjennende kommunikasjon	Hvordan ser personalet at barna er trygge og viser trivsel i barnegruppa?
Å bli anerkjent for den man er, bli sett og hørt. Utvikle respekt for hverandre.	Være gode rollemodeller gjennom kommunikasjon, nærhet og tilstedeværelse.	På hvilken måte har personalet vært gode rollemodeller?
Musikk og sang fra ulike kulturer	Tilrettelegge for ulike sang-og musikkopplevelser	Hvordan har personalet brukt sang og musikkopplevelser?
Fortellinger fra ulike kulturer og tradisjoner	Bruke bildebøker, bilder og konkrete	Hvordan har personalet jobbet med fortellinger?
Sanseintrykk gjennom matretter og bakst fra forskjellige kulturer og tradisjoner	La barna gjennom aktiviteter få brukt alle sine sanser	Hvilke matretter har vi tilbudt barna?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Å hevde egne behov og ta hensyn til andre barns behov	Veilede barna i å samhandle med andre.	Hvordan veileder personalet barna i å samhandle med andre?
Konflikthåndtering med veiledning fra personalet	Hjelpe barna i å sette ord på egne tanker og følelser.	På hvilken måte støtter personalet barna i å løse konflikter og å sette ord på egne tanker og følelser.
Fortellinger og rollespill i sammenheng med høytider og tradisjoner.	Organisere aktiviteter sammen med barna.	Hvilke aktiviteter har vi organisert sammen med barna?
Mangfoldet i barnegruppen	Synliggjøre mangfoldet i barnegruppen gjennom planlagte aktiviteter .	Hvordan synliggjør vi mangfoldet i barnegruppen?
Å undre seg, stille spørsmål og fantasere.	Undre seg sammen med barna og stille åpne spørsmål.	I hvilken grad undrer vi oss og stiller åpne spørsmål?
4 - 5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Gjensidig respekt, likeverd og demokrati	Være gode rollemodeller som reflekterer over egne holdninger og handlinger	Hvordan skaper personalet et inkluderende felleskap og gruppetilhørighet?

Toleranse for likheter og forskjeller.	Skape et miljø som preges av dialog, toleranse og evnen til refleksjon om mangfold og likeverd	Hvordan ser personalet at barna blir tatt på alvor samtidig som de må ta hensyn til andre?
Å bli oppmuntret til å håndtere/ løse konflikter selv	Gi rom og veiledning for å løse konflikter selv	På hvilken måte gir vi rom og veiledning slik at barna løser konflikter på en hensiktsmessig måte?
Nulltoleranse for mobbing	Føre systematisk arbeid med forebygging og oppfølging av mobbing og krenkelser	Hvordan arbeider personalet forebyggende med mobbing?
Fortellinger og rollespill i sammenheng med høytider og tradisjoner.	Organisere aktiviteter sammen med barna.	Hvilke aktiviteter har vi organisert sammen med barna?
Religioner og tradisjoner som er representert i barnegruppa.	Gi barna kunnskap om ulike tradisjoner, religioner og levesett.	Hvordan har vi formidlet kunnskap om tradisjoner, religioner og levesett som er representert i barnegruppa?
Musikk, sang og drama fra ulike kulturer og tradisjoner	Organisere drama, musikk og sang aktiviteter sammen med barna.	Hvilke drama, musikk og sang aktiviteter har vi gjennomført sammen med barna?
5-6 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Barna får erfaringer med forskjellighet og uenighet og at andre opplever verden på en annen måte enn seg selv	Skape et miljø som preges av dialog, toleranse og evnen til refleksjon om mangfold og likeverd	Hvordan ser personalet at barna blir tatt på alvor samtidig som de må ta hensyn til andre?
Barna lærer å inngå kompromisser	Gi rom og veiledning for å inngå kompromisser.	På hvilken måte gir barnehagen rom for at barna selv inngår kompromisser?
Barna filosoferer rundt liv og død	Ha aktuell litteratur tilgjengelig. Skape rom for undring Bruke naturlige situasjoner for samtale	På hvilken måte har vi undret oss over liv og død sammen med barna?
Barna får nærmere kjennskap til historien bak de ulike høytidene og tradisjonene	Gi barna kunnskap om ulike tradisjoner og religioner	Hvordan har vi formidlet kunnskap om tradisjoner og religioner som er representert i barnegruppa?

Nærmiljø og samfunn

Rammeplanen sier: *“Barnehagen skal bidra til kunnskap om og erfaring med lokale tradisjoner, samfunnsinstitusjoner og yrker slik at barna kan oppleve tilhørighet til nærmiljøet. Kulturelt mangfold, ulike levevis og ulike familieformer er en del av fagområdet. Barnas medvirkning i barnehagens hverdagsliv legger grunnlaget for videre innsikt i og erfaring med deltakelse i et demokratisk samfunn. Gjennom utforskning, opplevelser og erfaringer skal barnehagen bidra til å gjøre barna kjent med eget nærmiljø, samfunnet og verden.”*

Mål for fagområdet:

- Barna er kjent med de bærekraftsmål kommunen/barnehagen fokuserer på. Kjenner til hele sirkelen som viser FNs bærekraftsmål
- Barna erfarer like muligheter til deltagelse og medvirkning
- Barna har kjennskap til lokale tradisjoner, kulturelt mangfold og får toleranse for ulike levesett
- Barna har kjennskap til sitt eget nærmiljø
- Barna har kunnskap om trafiksikkerhet og hvordan de kan gå trafiksikkert på tur i nærområdet

1-2år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
Trygghet og tilknytning gjennom gode, omsorgsfulle voksne. Å bli møtt på egne behov og akseptert for den de er Erfare egne og andres grenser Å bli utfordret på egne grenser og oppleve mestring Å gå på tur i nærmiljøet Opplive kulturelt mangfold	Ha tett samarbeid med alle foreldre Være oppmerksomme på elementene i COS og være trygge voksne for alle barn. Observere og kartlegge alle barn for å kunne ta utgangspunkt i deres ståsted og interesser Gi barna ulike sanseopplevelser Gi barna trygge opplevelser på tur i nærmiljøet La barna oppleve ulike kulturers musikk og smaker.	På hvilken måte er voksne bevisste på sin rolle som trygge “ladestasjoner” for barna? På hvilken måte kartlegger vi sosiale relasjoner i barnegruppe? På hvilken måte jobber vi for å gi alle barn like muligheter? Hvordan sørger personalet for trygg utforskning av barnehagens nærmiljø På hvilken måte gir vi de yngste erfaring med ulike kulturer?
3-4 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluering (måloppnåelse)
En trygg overgang fra liten til stor avdeling Å få påvirke egen hverdag Opplive egne og andres	Ha gode rutiner for overgang til stor avdeling Være trygge voksne og anerkjenne barns følelser	Hvordan sørger vi for at barna medvirker i valg som påvirker dem? Hvordan møter voksne barns spørsmål og undring?

grenser Opplære ulike kulturer og få kjennskap til samene som urbefolkning. Kjenne Norges grunnlovsdag Bli kjent med trafikkreglene som brukes på tur i nærmiljøet	Inkludere alle barn i aktiviteter og ha fokus på demokrati og medvirkning i aktiviteter. Gi barna kunnskap til og erfaring med minoriteter og merkedager representert i barnehagen. Gi barna kunnskap om Norges nasjonaldag Kjenne til Bruke "barnas trafikkklubb" som ressurs for innlæring av trafikkvett.	Hvordan sørger vi for at barna har kunnskap om ulike minoriteter?
4-5 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluerings (måloppnåelse)
Å kunne orientere seg trygt i nærområdet Å bli kjent med begrepene før og nå, gamle dager og historie. Kjenne til historiske begivenheter i nærmiljøet Få kjennskap til ulike yrker, og institusjoner og bedrifter Bli anerkjent for den de er og oppleve medvirkning i hverdagen. Bli kjent med ulike familieformer og kjønnsidentiteter	Turer i nærområdet Gjøre barna kjent med lokalhistorie og lokale kunnskaper La barna lære sosial kompetanse gjennom lek og aktivitet	På hvilken måte medvirker barna i egen hverdag? På hvilken måte opplever barna utfordringer og lik mulighet til deltagelse? Hvordan sikrer vi at barna opplever seg som en del av en større sammenheng? Hvordan sikrer vi at barna erfarer å sette egne grenser, samt respektere andres? Hvordan sørger vi for god sosial kompetanse?
5-6 år		
Hva skal barna erfare	Hvordan (personalet skal)	Evaluerings (måloppnåelse)
Barna får opplæring i trafikkregler og trygg ferdsel i nærmiljøet	Lære barna hvordan de kan ferdes trygt i nærområdet og på skoleveien Bruke digitale verktøy og kart sammen med barna	Hvilke rutiner har barnehagen for trafikkopplæring på tur?
Barna er med i en skoleforberedende gruppe.	Der gjør de aktiviteter sammen med jevnaldrende som for eksempel regellek,	Det evalueres gjennom dialog i barnegruppa og individuelle samtaler. Og

	følge fellesbeskjeder, vente på tur, rekke opp handa/be om ordet og selvstendighetstrening.	gjennom foreldresamtaler og samarbeid med barneskole/SFO.
En god overgang til skolen	Sørge for trygg overgang mellom barnehage og skole gjennom "rutine for overgang mellom barnehage - skole/SFO".	Hvordan sikrer barnehagen en trygg overgang til skolen?
Bli kjent med lokalhistorie.	Turer i nærmiljøet Museumsbesøk Eventuelt samarbeid med lokale lag og foreninger.	Hvilke turer er gjennomført med fokus på nærmiljø og lokalhistorie?